

SB PRZECIW MAKROREGIONOWI

Przez kilka miesięcy od powstania NSZZ „Solidarność” trwał proces kształtowania się struktur terytorialnych Związku. W grudniu 1980 r. w skład Krajowej Komisji Porozumiewawczej (KKP) wchodziła 55 struktur regionalnych – Międzyzakładowych Komitetów Założycielskich (MKZ) lub Międzyzakładowych Komitetów Robotniczych (MKR). Granice działalności przedmiotowych struktur nie były jednak dokładnie ustalone i zdarzały się przypadki, że na terenie niektórych województw działały 3 lub 4 z nich, a niektóre komisje zakładowe zarejestrowane były w MKZ w innym województwie. Stanowiło to dla władz okazję do rozmaitych działań dezintegracyjnych wobec Związku.

W celu uporządkowania struktury „Solidarności” prowadzono prace dotyczące regionalizacji Związku, a zasady organizacji terytorialnej NSZZ „Solidarność” zawarte zostały w uchwale KKP nr 25/81 z dnia 28 stycznia 1981 r. Podjęte wówczas decyzje przyczyniły się do łączenia mniejszych MKZ i w efekcie podczas I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” funkcjonowały 43 struktury regionalne.

Jedną z koncepcji terytorialnej organizacji „Solidarności” rozważaną przez część jej działaczy w latach 1980–1981 był pomysł utworzenia dużych regionów (tzw. makroregionów) obejmujących kilka województw. Największą strukturą tego rodzaju był MKZ Mazowsze, który obejmował swoim zasięgiem 7 województw¹.

Region czy makroregion Wielkopolska?

Chociaż w oficjalnej nazwie Związku używano określenia „Region Wielkopolska”, jego zakres terytorialny obejmował w zasadzie dawne tzw. małe województwo poznańskie utworzone w 1975 r. Tymczasem w poszczególnych województwach Wielkopolski powstawały odrębne regionalne struktury NSZZ „Solidarność”. 29 września 1980 r. utworzony został MKZ w Kaliszu², 10 października w Koninie³, a 27 października w Lesznie⁴. Należy jednak dodać, że w ciągu następnego miesiąca rozważana była koncepcja powołania dużego makroregionu obejmującego całą historyczną Wielkopolskę. Między innymi 12 lutego 1981 r. spotkali się przedstawiciele MKZ i Miejsko-Gminnych Komitetów Koordynacyjnych z Wielkopolski, ale delegaci z Piły, Gorzowa i Konina odrzucili pomysł powołania dużego regionu „Solidarności” i zrezygnowali z dalszej części narady⁵.

¹ Sprawozdanie KPP NSZZ „Solidarność”, „Tygodnik »Solidarność«”, nr 24, 11 IX 1981. Na mocy uchwały 25/81 mandaty uprawniające do głosowania mogły być wydane w liczbie nie większej niż jeden na województwo (oprócz województwa katowickiego); *Who's who. What's what in „Solidarność”. Leksykon związkowy*, Gdańsk 1981, b.p.

² G. Schlender, „Solidarność” Wielkopolski Południowej w latach 1980–2000. *Zarys dziejów*, Kalisz 2000, s. 57.

³ AIPN Po, 0055/21, t. 1, Charakterystyka Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Koninie oraz analiza i ocena jego działalności, 29 XI 1980, k. 4.

⁴ W. Handke, „Solidarność” Region Leszczyński 1980–2005, Leszno 2005, s. 21.

⁵ „Solidarność Wielkopolski”, nr 7, 10 IV 1981.

Do MKZ w Poznaniu przyłączyła się natomiast większość komisji zakładowych z dawnych powiatów kościańskiego i gostyńskiego położonych w województwie leszczyńskim⁶. Również międzyzakładowa struktura „Solidarności” w Jarocinie – w województwie kaliskim – przyłączyła się do MKZ w Poznaniu. Do podjęcia takiej decyzji przyczyniły się jednak działania dezintegracyjne prowadzone przez SB w Kaliszu⁷.

Spór o Region Koniński

Silne tendencje przyłączenia się do NSZZ „Solidarność” Region Wielkopolska istniały także wśród części działaczy Związku w Koninie, ale podejmowane przez nich próby utworzenia makroregionu były torpedowane przez SB metodami operacyjnymi. Stosowne decyzje odnoszące się do struktury regionalnej Związku miały być podjęte podczas I Walnego Zebrania Delegatów (WZD) NSZZ „Solidarność” Regionu Konińskiego. Zostało ono zorganizowane w dniach 6–8 czerwca 1981 r., a jedną z najbardziej istotnych kwestii omawianych w czasie jego trwania była właśnie koncepcja powołania makroregionu wspólnie z jednym z ościennych zarządów regionalnych NSZZ „Solidarność” – przede wszystkim w Kaliszu, Łodzi lub Poznaniu. Podczas dyskusji rozważano między innymi różne formy (struktury organizacyjne) ewentualnego makroregionu. Przewodniczący konińskiej „Solidarności” proponował na przykład utworzenie makroregionu na zasadzie federacji.

Opinie na ten temat wśród konińskich związkowców były jednak zróżnicowane, o czym świadczy przebieg dyskusji w tej sprawie podczas I WZD. Należy również dodać, że koncepcję makroregionu popierali przede wszystkim przedstawiciele dużych zakładów pracy: Kopalni Węgla Brunatnego (KWB) „Konin”, Huty Aluminium w Koninie (HAK), Fabryki Urządzeń Górniczo Odkrywkowego (FUGO), Zakładu Opieki Zdrowotnej w Turku, Kopalni Soli w Kłodawie i „Mostostalu” w Słupcy. W pierwszym głosowaniu za przystąpieniem do makroregionu opowiedziało się 111 delegatów, za dalszym funkcjonowaniem regionu konińskiego głosowało 103 delegatów, a 1 wstrzymał się od głosowania. Tymczasem po przerwie dyskusja w sprawie makroregionu rozgorzała na nowo. Niektórzy delegaci podważali wyniki głosowania stwierdzając, że zaistniało nieporozumienie, związkowcy bowiem nie wiedzieli, „co z tego wyniknie”. Podważano też zasadność całej dyskusji. W efekcie głosowanie nad utworzeniem makroregionu przeprowadzone zostało po raz drugi. Tym razem za dalszym funkcjonowaniem regionu konińskiego opowiedziało się 145 delegatów,

⁶ W. Handke, *op. cit.*, s. 45–46, 120. W badanych materiałach autor książki nie znalazł informacji o działaniach SB związanych z przyłączeniem się omawianych komisji zakładowych do MKZ w Poznaniu (a także z dawnego powiatu górowskiego do MKZ we Wrocławiu). Należy jednak dodać, że w 1989 r. w ramach SO krypt. „Organizacja” próbowano doprowadzić do skłócenia działaczy „S” z Kościana, Gostynia i Leszna. Funkcjonariusz SB pisał wówczas: „Naszym głównym zadaniem będzie więc wykorzystanie istniejącej sytuacji tj. rozbieżności między Kościanem a Leszmem i Gostyniem a Leszmem oraz doprowadzenie do rozbitcia struktury »S« na mniejsze struktury rejonowe”.

⁷ AIPN, MSW II, 17/IX/231, t. 16, Ocena sytuacji operacyjno-politycznej w województwie kaliskim za okres od 13 XII 1981 r. do 31 XII 1982 r. oraz wnioski do pracy Służby Bezpieczeństwa i MO, [styczeń 1983 r.], k. 188. W ramach działań dezintegracyjnych doprowadzono do „podobnych tendencji” w Sycowie. W lokalnej strukturze „Solidarności” rozważano możliwość przyłączenia się do ZR NSZZ „S” we Wrocławiu. Celem prowadzonych przez SB działań dezintegracyjnych było osłabianie pozycji Antoniego Pietkiewicza (przewodniczącego ZR NSZZ „S” Wielkopolska Południowa) i Bogusława Śliwy (wiceprzewodniczącego ZR NSZZ „S” Wielkopolska Południowa). Obaj byli członkami Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela.

za makroregionem 50, a 2 wstrzymało się od głosu. W tej sytuacji ostateczną decyzję postanowiono podjąć po I Krajowym Zjeździe NSZZ „Solidarność”⁸.

Głosowania w czasie I WZD nie zakończyły jednak dyskusji nad utworzeniem makroregionu, a rozwiązanie tego problemu zostało jedynie odłożone w czasie. Kwestia ta była podejmowana szczególnie po wakacjach letnich, gdy działacze konińskiej „Solidarności” przygotowawali II Walne Zebranie Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Konińskiego. Początkowo planowano zorganizować je we wrześniu 1981 r., ale ostatecznie II WZD odbyło się w dniach 7, 8 i 13 listopada 1981 r. Tymczasem zanim zorganizowany został II WZD – jak oceniła konińska SB – rozbieżności wśród działaczy Związku „znacznie się pogłębiły”⁹. W ocenie KO [kontaktu obywatelskiego] ps. „Adam” „odrywanie się zarządów Makroregionów od bazy związkowej” powodowało narastanie konfliktów, a istniejąca w Związku sytuacja stwarzała „korzystne przesłanki dla wejścia PZPR z działaniami politycznymi w istniejącą lukę”¹⁰.

SB w Koninie wobec koncepcji makroregionu

W świetle dostępnych obecnie dokumentów można stwierdzić, że wpływ na niechęć części konińskich związkowców do tworzenia makroregionów miały również działania operacyjne prowadzone przez SB. Już w maju 1981 r. funkcjonariusze SB w czasie prowadzenia dialogów operacyjnych dążyli do „przeciwstawienia koncepcji makroregionalizacji”. Jednocześnie istniejące na ten temat kontrowersje wśród członków Związku wzmacniano „drogą [...] działań operacyjnych”¹¹. Przedsięwzięcia operacyjne w tej sprawie kontynuowano także w okresie późniejszym. Między innymi w sierpniu 1981 r. zaplanowano „inspirowanie wystąpień ze strony K[omisji] Z[akładowych]” w obronie ówczesnego Zarządu Regionu i „przeciwdziałanie włączeniu go do makroregionu”¹². Stosownie do zaleceń naczelnika Wydziału III Departamentu III „A” MSW w Warszawie, prowadzone działania ope-

⁸ Archiwum ZR NSZZ „Solidarność” w Koninie, Protokół z I Walnego Zebrania Delegatów Regionu Konińskiego w dniu 6 VI 1981 r.; *Dokumenty I Walnego Zebrania Delegatów Regionu, „Biuletyn Informacyjny Organizacji Regionalnej NSZZ »Solidarność« w Koninie”, nr 1–2, VI–VII 1981; AIPN Po, 0055/21, t. 2, Informacja dot. przebiegu I walnego wyborczego zebrania delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Konińskiego, 10 VI 1981 r., k. 177; ibidem, t. 9, Informacja operacyjna tw. ps. „Kozłowski” z dn. 6 VI 1981 r. (na podstawie relacji ustnej), 9 VI 1981 r., k. 221. Różnica liczby osób głosujących wynika z różnej liczby delegatów biorących udział w obu głosowaniach. Podczas pierwszego głosowania Komisja Skrutacyjna wydała 216 kart do głosowania, a podczas drugiego głosowania – 206. Do urny wrzucono 197 kart.*

⁹ AIPN Po, 0055/21, t. 1, Notatka służbowa dot. aktualnej sytuacji w woj. konińskim, 8 IX 1981 r., k. 19; *ibidem*, Notatka dot. II WZD, [listopad 1981 r.], k. 58–64.

¹⁰ *Ibidem*, t. 2, Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III „A” KW MO w Koninie do Departamentu III „A” MSW w Warszawie, 3 VII 1981 r., k. 189. KO ps. „Adam” brał udział w zebraniu wyborczym NSZZ „S” Region Mazowsze, podczas którego dyskutowano między innymi o rozdziałkach wewnątrz Związku spowodowanych podziałami na regiony i tworzeniem makroregionów. KO ps. „Adam” był wiceprzewodniczącym ZR NSZZ „Solidarność” w Koninie od czerwca do listopada 1981 r. (AIPN Po, 0055/21, t. 2, Informacja dot. działań operacyjnych na odcinku ochrony NSZZ „Solidarność” w m[iesiącu] czerwcu, 3 VII 1981 r., k. 187; *ibidem*, Informacja dot. działań operacyjnych na odcinku ochrony NSZZ „Solidarność” w m[iesiącu] listopadzie, 3 XII 1981 r., k. 327).

¹¹ *Ibidem*, t. 2, Informacja za m[iesiąc] maj dot. działań operacyjnych na odcinku ochrony NSZZ „Solidarność”, 5 VI 1981 r., k. 164.

¹² *Ibidem*, t. 2, Informacja dot. działań operacyjnych na odcinku ochrony NSZZ „Solidarność” w m[iesiącu] sierpniu, 7 VIII [IX] 1981 r., k. 304.

racyjne zmierzały do zablokowania inicjatywy utworzenia makroregionu. Jak informowali wówczas funkcjonariusze SB, do tego czasu zadanie to realizowano poprzez osobowe źródła informacji oraz „kontakty oficjalne”. Postanowiono jednak zastosować również inne metody, a mianowicie przeprowadzić akcję ulotkową¹³.

Koncepcja ta zrealizowana została 5 listopada 1981 r. W tym celu wydrukowano ulotki zatytułowane „Nie dajmy się oszukać”, które funkcjonariusze SB podpisali: *Robotnicy – jeszcze członkowie NSZZ „Solidarność” w Koninie*. Przed przystąpieniem do akcji ulotkowej ppor. Jan Dworak – kierownik Sekcji III Wydziału III „A” – zwrócił się o pozwolenie na jej przeprowadzenie do naczelnika Wydziału III „A” KW MO w Koninie: „Proszę o wyrażenie zgody na przeprowadzenie akcji kolportażowej załączonych do raportu ulotek na terenie woj. konińskiego. Celem akcji jest zablokowanie inicjatyw działaczy ZR zmierzających do przyłączenia się do ZR Wielkopolska”. Do przeprowadzenia tej akcji postanowiono wykorzystać samochód posiadający rejestrację z terenu innego województwa.

Naczelnik Wydziału III „A” – po uzgodnieniu z komendantem wojewódzkim MO – wyraził zgodę na zrealizowanie operacji. Została ona wykonana 5 listopada 1981 r. w godz. od 18.00 do 1.15 w Kole, Koninie i Słupcy. Ogółem funkcjonariusze SB – z „zachowaniem pełnej konspiracji działań” – rozplakatowali około 100 egzemplarzy ulotek¹⁴.

Tymczasem przed rozpoczęciem obrad II WZD 29 października odbyły się rozmowy przedstawicieli konińskiej „Solidarności” z działaczami ZR NSZZ „Solidarność” Wielkopolska w Poznaniu na temat warunków połączenia się obu regionów „Solidarności”. Uzgodniono wówczas, aby podczas II WZD rozważyć dwa warianty zorganizowania struktury przyszłego makroregionu¹⁵. Działania SB zostały ukierunkowane „na zabezpieczenie pełnego dopływu informacji z przebiegu II WZD oraz zablokowanie inicjatyw części KZ zmierzających do wejścia w skład makroregionu »Wielkopolska«”¹⁶.

Jak się niebawem okazało, problem utworzenia makroregionu stał się jednym z powodów burzliwej dyskusji działaczy „Solidarności” podczas II WZD. O przebiegu obrad świadczą może fakt, że 2 osoby zostały odwołane ze składu Zarządu Regionu, a 10 złożyło rezygnację z członkostwa w ZR, w tym Zbigniew Jachimski – wiceprzewodniczący ZR od czerwca 1981 r.¹⁷ Należy także dodać, że stanowczy protest przeciwko kolportażowi wspomnianych ulotek wyśtosowała KZ NSZZ „Solidarność” przy Zakładach Przemysłu Jedwabniczego „Miranda” w Turku. W proteście napisano, że treść ulotki była „w stylu ulotek rządowych, które pojawiały się wielokrotnie od strajku sierpniowego w Gdańsku, Szczecinie i Jastrzębiu poczynając i zawsze pisanych niby przez robotników”. Przypomniano również, że idea powołania makroregionu nie była próbą rozbicia Związku, lecz wykonaniem uchwały

¹³ *Ibidem*, t. 2, Notatka służbowa dot. S[ekcji] III, [wrzesień 1981 r.], k. 308.

¹⁴ *Ibidem*, t. 1, [cz. II], Raport, 5 XI 1981, k. 27; *ibidem*, Nie dajmy się oszukać, k. 28 [ulotka].

¹⁵ *Ibidem*, t. 4, Szyfrogram, 5 XI 1981 r., k. 8–9.

¹⁶ *Ibidem*, t. 2, Informacja dot. działań operacyjnych na odcinku ochrony NSZZ „Solidarność” w m[iesi]cu listopadzie, 3 XII 1981 r., k. 327.

¹⁷ *Ibidem*, t. 4, Szyfrogram, 5 XI 1981 r., k. 8–9; *ibidem*, Informacja dot. przebiegu II Walnego Zebrania Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Konińskiego, 4 XII 1981 r., k. 19–52; *ibidem*, Notatka dotycząca II WZD, [listopad 1981 r.], k. 58–64. W czasie obrad delegaci używali dwóch określeń tego zebrania: II Walne Zebranie Delegatów lub II tura Walnego Zebrania Delegatów. Żaden z badanych dokumentów nie precyzuje jednoznacznie, jaką nazwę przyjęto ostatecznie.

NIE DAJMY SIĘ OSZŁEKAĆ**KOLEDZY!**

Jak wiele trudu kosztowało nas stworzenie "Solidarności" wszyscy wiecie. Ale na pewno nie wiecie ile trudu i wysiłku wkładają niektórzy nasi koledzy w to by nasz Związek rosnąć lub chociaż osłabić.

Niech nam ktoś mądry wytłumaczy gdzie, w którym miejscu jest nasz "robotni" interes w tworzeniu makroregionu. Czy fakt, że któraś z nas dzieje się krzywda będzie tak samo ostro widziany przez kolegów z Poznania czy Łodzi. Czy wprowadzenie wieloszczeblowych wyborów nie doprowadzi do załamania się demokracji w naszym związku i do dalszej eliminacji robotników z władz.

A jak źle jest z tą demokracją to wystarczy wspomnieć I Walne Zebranie Delegatów. Koledzy! Postawmy wspólnie tamę sapędom panów: Rosy z Mirandy, Piotrowskiego z KWB Adamów, Wańczury z PUGO czy też Busaki z KWB Konin. Przekreślmy raz na zawsze ich nadzieje na stołki i apasze, na władzę i spokój. Tak spokój bo będąc z dala od szarego robotnika napewno jest o niego łatwiej.

W ostatnich dniach przedstawiono nam wiadomość o rozmowach podjętych z regionem Wielkopolska o połączeniu regionów.

Przeczytajcie ją dokładnie a dowiecie się co nam szykują ludzie których obdarzyliśmy swoim zaufaniem. Omówione są w niej dwa warianty połączenia. Pierwszy jest wyrazem optymistycznych oczekiwań naszych regionalnych "wodzów". Drugi przedstawia smutną ale prawdziwą rzeczywistość jaka nas czeka po włączeniu do regionu w Poznaniu. Mamy jeszcze czas by przeszkodzić prywatnie i sobiepaństwu. Nie po to obalaliśmy partyjnych i rządowych prominentów by rofla nam nasi - związkowi. Dziwi nas postawa pozostałych członków Zarządu którzy boją się prezentowania naszych robotniczych interesów i przyklaskują grupie działaczy stawiających prywatę ponad dobro członków Związku. Żądajcie od swoich delegatów na II Walne Zebranie by nie dopóścili do zdrady naszych interesów.

Nie pozwólmy się skłamać i zakrzyczeć!

Nie pozwólmy by prywatnie rozbiła naszą piękną ideę którą nazwaliśmy "SOLIDARNOSC".

Robotnicy - jeszcze członkowie

NSZZ "Solidarność" w Koninie

Nie niszczy! Przeczytałś, podaj koledze!

Esbecka fałszywka

I WZD. Zwrócono też uwagę na pewien szczegół, a mianowicie w ulotce wymieniono nazwiska działaczy biorących udział w rozmowach w Poznaniu „za wyjątkiem jednej osoby – pana Jachimskiego”¹⁸. W czasie obrad odczytano także oświadczenie KZ NSZZ „Solidarność” przy FUGO informujące o podtrzymaniu wcześniejszej decyzji i zarejestrowaniu Komisji Zakładowej w ZR NSZZ „Solidarność” Wielkopolska¹⁹.

Ostatecznie jednak większość delegatów II WZD opowiedziała się przeciwko utworzeniu makroregionu i za dalszym istnieniem NSZZ „Solidarność” Regionu Konińskiego²⁰.

Jak oceniła później SB, podjęte przez nią działania operacyjne przeciwko utworzeniu makroregionu „zakończyły się pełnym powodzeniem”, a problem ich autorstwa był „bezskutecznie roztrząsany w trakcie trzeciego dnia obrad WZD”²¹. Już po wprowadzeniu stanu wojennego Zbigniew Okoński – jeden z przesłuchiowanych działaczy „Solidarność” – stwierdził, że „znaczną rolę w utrzymaniu regionu odegrali autorzy ulotki, która ukazała się w przededniu II WZD”. Powiedział on również, że był podejrzewany o jej autorstwo²².

Działania operacyjne SB prowadzone w 1981 r. przeciwko koncepcji utworzenia makroregionu przyniosły pożądane przez nią efekty. Nie można oczywiście jednoznacznie stwierdzić, że wszystkie opinie przeciwne makroregionalizacji wynikały wyłącznie z inspiracji SB, gdyż problem ten był bardziej złożony. Funkcjonariusze SB potrafili jednak w odpowiedni sposób wykorzystać i pogłębić wątpliwości części związkowców odnoszące się do powołania dużej struktury regionalnej, a sporą rolę w tych działaniach odegrała akcja, w czasie której rozkolportowano omawianą ulotkę. Analizując przebieg tej akcji, należy zwrócić uwagę także na inny aspekt tych wydarzeń. Zachowane materiały, które zgromadzono w czasie prowadzenia SO [sprawy operacyjnej] krypt. „Związek”, dokumentują proces podejmowania decyzji o wydawaniu i kolportowaniu „falszywek”. Można na ich podstawie stwierdzić, że działania takie były przemyślane i miały spełniać założone przez SB cele, a rozpowszechnianie tych materiałów „na zewnątrz” resortu następowało w ramach prowadzonych gier operacyjnych i było odpowiednio dokumentowane.

¹⁸ *Ibidem*, t. 1, Oświadczenie prezydium Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” ZPJ „Miranda” na odezwę „Nie dajmy się oszukać”, [listopad 1981 r.], k. 72. Oświadczenie zostało podpisane przez Bogdana Lamenta – zastępcę przewodniczącego KZ NSZZ „Solidarność” przy ZPJ „Miranda”.

¹⁹ *Ibidem*, t. 4, Informacja dot. przebiegu II Walnego Zebrania Delegatów..., 4 XII 1981 r., k. 19–52.

²⁰ *Ibidem*, t. 4, Notatka dotycząca II WZD, [listopad 1981 r.], k. 63.

²¹ *Ibidem*, t. 2, Informacja dot. działań operacyjnych na odcinku ochrony NSZZ „Solidarność” w m[iesią]cu listopadzie, 3 XII 1981 r., k. 327.

²² *Ibidem*, t. 3, Notatka służbowa, 2 I 1981 r. [1982], k. 25.